

С. Т. Полторак,
к. пед. н., проф., Міністр оборони України

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ДЕРЖАВИ В УПРАВЛІННІ ВІЙСЬКОВО-ПРОМИСЛОВИМ КОМПЛЕКСОМ

S. Poltorak,
PhD in Pedagogical Science, Full Professor,
Minister of Defence of Ukraine

THE PLACE AND ROLE OF THE STATE IN THE ADMINISTRATION OF MILITARY-INDUSTRIAL COMPLEX

У статті уточнено особливості організації реалізації державою оборонної функції. Визначено акторів (суб'єктів), які долучаються до цього процесу, а саме: внутрішні війська Міністерства оборони та Міністерства внутрішніх справ, а також війська цивільної оборони, Служба зовнішньої розвідки, органи служби безпеки, державний орган спеціального зв'язку й інформації, органи державної охорони, державний орган забезпечення мобілізаційної підготовки тощо. Доведено, що належне функціонування військово-промислового комплексу неможливо без дієвої внутрішньої та зовнішньої державної політики, особливо економічної. Крім того, доведено необхідність у забезпеченні розвитку "наукової школи" у цій сфері, що має сприяти озброєнню вітчизняної армії передовими технологіями, обранню та концентрації зусиль держави на найбільш перспективних військово-технічних програмах тощо. З'ясовано фактори, що визначають пріоритети розвитку наукоємного виробництва у військово-промисловій сфері.

Peculiarities of the state organization of implementation of defense function are studied in the paper. It is determined that actors (subjects) of this process (troops of the Ministry of Defense and Ministry of Interior, the civil defense forces, the Foreign Intelligence Service, the institutions of Security Service, the state agency special communication and information, the Administration of State Guard, public authority of providing of mobilization training, etc.). It is proved that the proper functioning of the military-industrial complex impossible without effective internal and external public policies, especially economic. In particular, there is the development of "scientific school" in this sphere, the contribution of the national army to latest technology, the selection and concentration of efforts on the most promising state military-technical programs, etc. It was determined that factors that influences the development of high-tech industry in the military-industrial sphere.

Ключові слова: державне управління, військово-промисловий комплекс, розвиток, функціонування, фактори, актори.

Key words: state administration, military and industrial complex, development, functioning, factors, actors.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Для стабільного і безпечного розвитку України та її суспільства, які наразі перебувають у перехідному стані, особливої актуальності набуває здатність його (суспільства) інститутів дієво управляти військово-оборонною сферою за будь-яких умов. Цією обставиною й зумовлений підвищений науково-теоретичний і практичний інтерес до визначення основних факторів та особливостей функціонування й організації діяльності військово-промислового комплексу.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання забезпечення системи безпеки під час здійснення державного управління детально розглянуті В. Бакуменко, І. Грицяк, С. Домбровською, Л. Івашовою, В. Коврегіним, О. Крюковим, Н. Нижник, В. Садковим, А. Сіцинським, В. Скуратівським, О. Сніговою, Д. Юрковським та ін. Особливості й стан функціонування військово-промислового комплексу стали предметом досліджень В. Бегми, В. Горбуліна, А. Гриценка, С. Жда-

нова, Л. Ленського, А. Пелиха, В. Пономаренка, О. Сальнікової, Г. Ситника, В. Смірнова, І. Чепкова та ін.

Разом із тим, у сучасній науковій літературі недостатньо системно відображені науково-теоретичні підходи до визначення ролі та функцій держави в управлінні військово-промисловим комплексом, а також основних акторів і факторів, що забезпечують його розвиток та належне функціонування.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є визначення місця держави в управлінні військово-промисловим комплексом і її інституційно-функціональної ролі в забезпеченні безпечності його розвитку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Під обороною С. Гурак, О. Сальнікова, Г. Ситник, І. Чепков [1; 3] та інші вчені здебільшого розуміють систему політичних, економічних, військових, соціальних, правових та інших заходів щодо підготовки до збройного захисту цілісності і недоторканності території та населення. Захист і оборона здійснюються відповідно до Конституції України та інших нормативно-правових актів. Ними визначений, зокрема військовий обов'язок громадян України і військово-оборонний обов'язок органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, організацій, підприємств і установ незалежно від форм власності.

До виконання оборонної функції залучаються внутрішні війська Міністерства оборони та Міністерства внутрішніх справ, а також війська цивільної оборони (далі — інші війська). Крім того, для виконання окремих завдань у сфері оборони залучаються військові формування, Служба зовнішньої розвідки, органи служби безпеки, державний орган спеціального зв'язку й інформації, органи державної охорони, державний орган забезпечення мобілізаційної підготовки (далі — органи), а також створювані у воєнний час спеціальні формування.

Варто відзначити, що організація та виконання оборонної функції включає таке:

- прогнозування й оцінку воєнної небезпеки і воєнних загроз;
- розробку основних напрямів воєнної політики та положень військової доктрини держави;
- правове регулювання у сфері оборони;
- будівництво, підготовку і підтримання в необхідній готовності Збройних Сил, інших військ, військових формувань і органів, а також використання системного підходу до планування їх застосування;
- розробку, виробництво і вдосконалення систем управління Збройними Силами, іншими військами, військовими формуваннями й органами, озброєння і військової техніки, створення їх запасів, а також планування використання радіочастотного спектру;
- планування переходу органів державної влади й місцевого самоврядування, а також економіки країни на роботу в умовах воєнного часу;
- мобілізаційну підготовку органів державної влади й місцевого самоврядування, а також організацій і установ незалежно від форм власності, транспорту, комунікацій і населення країни;

— створення запасів матеріальних цінностей державного та мобілізаційного резервів;

— планування і здійснення заходів з цивільної та територіальної оборони;

— забезпечення захисту відомостей, що становлять державну таємницю, у сфері оборони;

— розвиток науки й інновацій в інтересах оборони;

— координацію діяльності органів державної влади й органів місцевого самоврядування у сфері оборони;

— фінансування витрат на оборону, а також контроль за витрачанням коштів, виділених на неї, і діяльність Збройних Сил, інших військ і військових формувань;

— міжнародне співробітництво з метою забезпечення колективної безпеки і спільної оборони [1; 3].

Серед вищеперерахованих суб'єктів у сфері оборони визначальне місце займає Президент України. Згідно із Законом України від 06 грудня 1991 року № 1932-XII "Про оборону України" він виконує такі повноваження:

1. Верховного Головнокомандувача Збройних Сил.
2. Визначає основні напрямки воєнної політики держави.
3. Затверджує військову доктрину країни.
4. Здійснює керівництво Збройними Силами, іншими військами, військовими формуваннями й органами.
5. У випадках агресії або безпосередньої загрози агресії проти України, виникнення збройних конфліктів, спрямованих проти неї, оголошує загальну або часткову мобілізацію, віддає наказ про ведення військових дій.
6. Виконує повноваження в галузі забезпечення режиму воєнного стану відповідно до Конституції України та інших законів.
7. Приймає відповідно до законів рішення про залучення Збройних Сил, інших військ, військових формувань і органів до виконання завдань з використанням відповідного озброєння не за їх призначенням.
8. Затверджує концепції і плани будівництва і розвитку Збройних Сил, інших військ, військових формувань і органів, План застосування Збройних Сил, Мобілізаційний план Збройних Сил, а також плани переведення (мобілізаційні плани) на роботу в умовах воєнного часу органів державної влади України, органів державної влади й місцевого самоврядування, а також економіки країни, плани створення запасів матеріальних цінностей державного та мобілізаційного резервів.
9. Затверджує державні програми озброєння і розвитку військово-промислового комплексу, а також програми ядерних та інших спеціальних випробувань і санкціонує їх проведення.
10. Затверджує єдиний перелік військових посад, що підлягають заміщенню вищими офіцерами в Збройних Силах, інших військах, військових формуваннях і органах.
11. Приймає рішення про дислокацію і передислокації Збройних Сил, інших військ, військових формувань.
12. Затверджує положення про Військово-морський і бойовий прапор, порядок проходження військової служби, а також положення про Міністерство оборони України.
13. Затверджує Положення про територіальну оборону і План цивільної оборони, а також плани розміщен-

ня на території держави об'єктів з ядерними зарядами, а також об'єктів з ліквідації зброї масового знищення й ядерних відходів.

14. Веде переговори і підписує міжнародні договори у сфері оборони, включаючи договори про спільну оборону, колективну безпеку, скорочення й обмеження збройних сил і озброєнь, про участь Збройних Сил в операціях з підтримання миру і міжнародної безпеки.

15. Здійснює інші повноваження у сфері оборони, покладені на нього Конституцією України та іншими законами [4].

Безперечно, важливим суб'єктом у забезпеченні оборони та системи безпеки України є Міністерство оборони, основними завданнями якого є такі:

- вироблення і проведення державної політики у цій сфері;

- нормативно-правове регулювання;

- нормативно-правове регулювання діяльності Збройних Сил та підвідомчих Міноборони органів державної влади;

- координація діяльності органів виконавчої влади, військ, військових формувань і органів з виконання завдань у сфері оборони;

- організація застосування Збройних Сил відповідно до законів і міжнародних договорів, ратифікованих Україною;

- підтримання в необхідній готовності Збройних Сил;

- забезпечення соціального захисту військовослужбовців, осіб цивільного складу Збройних Сил, громадян, звільнених з військової служби, та членів їх сімей;

- вироблення і реалізація державної політики у сфері міжнародного військового і військово-технічного співробітництва України з іноземними державами і міжнародними організаціями.

Військово-промисловий комплекс безпосередньо пов'язаний з економічною стратегією і політичним курсом держави. Сутнісно такий комплекс передбачає участь держави в його розвитку. Неефективність державного управління військово-промисловим комплексом зумовлює розкрадання державного майна і, як наслідок, втрачається обороноздатність країни, що створює пряму загрозу її незалежності. Таким чином, належне функціонування військово-промислового комплексу неможливо без дієвої внутрішньої та зовнішньої державної політики, особливо економічної.

Як показує досвід країн ЄС та Азії, цілком можливо розробити ефективну модель військово-промислової політики [3]. Вибираючи ту чи іншу модель, варто виважено підходити до застосування програмно-цільового підходу у визначенні переходів від стадії до стадії і відповідним чином переглядати інструментарій такої політики. Найкращою є та політика, яка поєднує в собі інструменти як жорсткої, так і м'якої моделей, а співвідношення цих інструментів залежить від стану економіки й її пріоритетів [2].

ВИСНОВКИ

Військово-промисловий комплекс повинен розвиватися на основі інтеграційної моделі та стратегічного плану, розробленого на найвищому державному рівні, із щорічним звітом Уряду про його виконання. У межах

реалізації цього плану мають розроблятися науково обгрунтовані державні програми, визначатися джерела ресурсів, забезпечуватися координація органів державної влади та розвиватися громадський контроль.

Вжиті останнім часом керівництвом нашої держави заходи дозволили призупинити негативні тенденції у військово-промисловому комплексі України. Це дозволило забезпечити збільшення обсягу його виробництва, поліпшити деякі показники господарської діяльності оборонних підприємств. Проте необхідно вирішити завдання, головним з яких є розвиток "наукової школи", що забезпечує належне функціонування та розвиток військово-оборонної сфери, озброєння вітчизняної армії передовими технологіями, обрання та концентрацію зусиль держави на найбільш перспективних військово-технічних програмах.

Пріоритети розвитку наукоємного виробництва будуть визначатися інтенсивністю попиту в галузях, які споживають його продукцію, зокрема й у військово-промисловій сфері, і відповідно залежати від позитивних тенденцій, які стимулюють економіку в цілому. Однак очевидним є те, що здійснити перехід на інтенсивне наукомістке виробництво у військово-промисловій сфері неможливо без дієвої державної політики і суспільної підтримки.

Література:

1. Gurak S. Defense Industry Complex: key aspects / S. Gurak // "Defense Bulletin". — 2010. — № 9. — Р. 29—34.

2. Пелих А.О. Воєнно-політичні моделі держав в управлінні національною безпекою євроатлантичних і пострадянських країн: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. держ. упр.: спец. 25.00.01 "теорія та історія державного управління" / А.О. Пелих. — К., 2017. — 20 с.

3. Ситник Г.П. Тенденції розвитку оборонно-промислового комплексу провідних країн світу / Г.П. Ситник, О.Ф. Сальнікова // Аспекти публічного управління. — Дніпропетровськ: Грані, 2014. — № 9/10. — С. 56—65.

4. Про оборону України [Електронний ресурс]: Закон України від 06.12.1991 р. № 1932-XII. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>

References:

1. Gurak, S. (2010), "Defense Industry Complex: key aspects", Defense Bulletin, vol. 9, pp. 29—34.

2. Pelih, A. O. (2017), "Military and political models of the state in national security public administration of Euro-Atlantic and post-Soviet countries", Ph.D. Thesis, Theory and history of public administration, National Academy for public administration under the President of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

3. Sitnik, G. P. and Sal'nikova, O. F. (2014), "Tendencies of development of defensive-industrial complex of lead nations of the world", Aspekty publichnogo upravlinnya, vol. 9/10, pp. 56—65.

4. The Verkhovna Rada of Ukraine (1991), The Law of Ukraine "On Defence of Ukraine", available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1932-12> (Accessed 09 June 2017).

Стаття надійшла до редакції 12.06.2017 р.